

ARVOSTELUT

Kokemuksia ja ajatuksia tieteidenvälisyydestä

Jan Löfström

Mikkeli, Heikki & Pakkasvirta, Jussi 2007. Tieteiden välissä. Johdatus monitieteisyyteen, tieteidenvälisyyteen ja poikkitieteisyyteen. Helsinki: WSOY. 211 s.

Tieteidenvälisyys (*interdisciplinarity*) on ollut jo vuosia muodikas termi erilaisissa tiedepoliittisissa juhlalpuheissa ja visiopapereissa. Toinen asia on se, miten tieteidenvälisyydelle on sitten käytännössä luotu mahdollisuuksia yliopistollisen opetuksen ja tutkimuksen kentällä. Tämän toteavat myös kulttuurihistorian dosentti Heikki Mikkeli ja Latinalaisen Amerikan tutkimuksen professori Jussi Pakkasvirta, jotka teoksellaan *Tieteiden välissä* kartoittavat tieteidenvälisyyskeskustelun maastoa ja rakentavat sinne pitkospuita iloksi ja hyödyksi tieteidenvälisen opiskelun ja tutkimuksen harrastajille. Kirjoittajilla on teemasta runsaasti kokemusta omalta akateemiselta uraltaan, sillä he toimivat Helsingin yliopiston Renvall-instituutissa, joka toteuttaa tieteidenvälisyyttä aluetutkimuksen ja sen opetuksen muodossa (mm. Pohjois-Amerikan tutkimus, Eurooppalaisten kulttuurien ja alueiden tutkimus).

Tieteidenvälisyyden ohella puhutaan usein monitieteisyydestä ja poikkitieteisyydestä (*multidisciplinarity, crossdisciplinarity*). Mikkeli ja Pakkasvirta paaluttavat eroja eri termien välillä. Monitiete(ell)isyys on kuin salaattikulho. Eri tieteenalojen edustajat lähestyvät tutkimusaihetta kukin omasta suunnastaan ja tieteenalat säilyttävät erillisyytensä, samoin kuin salaattissa ainekset säilyvät toisistaan erottuvina. Tieteidenvälisessä ja poikkitieteisessä tutkimusotteessa sen sijaan tavoitteena on, että eri tieteenalojen pureutuessa samaan aiheeseen saataisiin syntymään uutta käsitteistöä, teoriaa tai metodologiaa. Ehkä metaforana voisi olla eri metallien yhteensulattaminen, siinä on tavoitteena saada aikaan ominaisuuksiltaan uudenlainen lejeerinki. Tieteidenvälisyys sopinee kuitenkin yleiskäsitteeksi, jollaisena Mikkeli ja Pakkasvirta sitä teoksessaan käyttävätkin.

Kirjoittajat ovat olleet sikäli hiukan kaksijakoisessa tilanteessa, että yhtäältä teoksen agendana on lisätä tieteidenvälisyyden näkyvyyttä ja profiloida sitä hedelmällisenä tutkimuksen ja opetuksen näkökulmana, mutta toisaalta – kuten tekijät itse toteavat – tieteidenvälisyys ei ole mikään uusi asia. Hyvä tutkimus on ennenkin ollut usein juuri tieteidenvälisistä: siinä on kurotettu tutkijan oman tieteenalan tavallisten näkökulmien, metodien, aineistojen tai teorioiden yli- ja ulkopuolelle ja tavoiteltu siten jotain ennen kokeilematonta. Tieteidenvälisyys ei ole mikään erityismenetelmä tai -teoria, vaan se on ennen kaikkea valmiutta ja rohkeutta esittää kysymyksiä tuoreella tavalla ja etsiä niihin vastauksia uusilla keinoilla.

Tällaiseen ennakkoluulottomasti uudenlaisia kysymyksiä ja näkökulmia kokeilevaan otteeseen liittyy kuitenkin eräs dilemma, jonka Mikkeli ja Pakkasvirtakin tuovat esiin. Yhtäältä opetus ja tutkimus yliopistoissa ankkuroituu verraten vahvasti disiplineihin eli tiettyihin tieteenalatradiitioihin. Näiden disipliinien rajat ja reviiirit saattavat tehdä hallaa niille, joiden opiskeluintressit ja tutkimussuunnitelmat putoavat vakiintuneiden tieteenalareviirien väliin.

Tätä disipliinirakenteen mahtia kirjoittajat harmittelevat perustellusti. Toisaalta kuitenkin tutkimuksen teon perustaidot on opittava jollakin tieteenalalla tai -aloilla, jotta tutkijan tieteidenväliselle luomistyölle olisi solidi intellektuaalinen perusta. Poikkitieteiset ja tieteidenväliset opinto-ohjelmat eivät siten voine muodostaa yliopistojen opetuksen yleisraken-

netta, vaan niiden luonteva paikka on lähinnä maisteri- ja jatko-opinnoissa. Tekijät kuitenkin muistuttavat siitä vaarasta, että maisteriopintoihinkin voidaan toki luoda vetävänkuuloisia ja muodikkaita mutta teoreettiselta pohjaltaan heppoisia ohjelmia tieteidenvälisyyden verukkeella. Tämä problematiikka on relevanttia myös kouluopetusta ajatellen. Eheyttävä opetus ja aihekokonaisuudet voivat tarjota hyviä tilaisuuksia erinäisten teemojen moniaineiseen käsittelyyn, mutta ne eivät korvaa sitä, että koulussa perehdytään kurinalaisesti eri tiedonalojen käsitteistöön ja epistemologiaan. Uusia oppiaineita voidaan rakentaa (esimerkiksi terveystieto, yhteiskuntaoppi ja elämäntutkimus), mutta niiden käsitteellisen jännevyyden varmistaminen sisältöjen moniaineksisuuden pyörteissä on varsin vaativa haaste.

Toinen dilemma tieteidenvälisyyttä harjoittavalle yliopisto-opettajalle ja -tutkijalle on laaja-alaisuuden ja pinnallisuuden välinen jännite. Yhtäältä on epäilemättä niin, että tieteen raja-aitoja ylitettäessä avautuu usein jännittäviä näkökulmia ja kysymyksiä, jotka kiehtovat sekä opiskelijoita että tutkijakollegoita, ja niitä opettaessa ja tutkiessa joutuu todennäköisesti itse perustelemaan ja syventämään päätelmiään akateemiselle yleisölle tavanomaisista enemmän. Asetelmassa on kuitenkin varjopuoli, johon teoksen kirjoittajat viittaavat: monilla kentillä "huseeraavaa" poikkitieteilijää saatetaan syyttää kaikesta huolimatta pinnallisesta harrastelusta, eikä hänen tieteidenvälisiä meriittejään arvosteta tutkijayhteisössä, hän kun ei aina ole yhtä syvällisesti tiettyyn erityistietoon perehtynyt kuin kyseisen disiplinaarin edustajat.

Mikkelin ja Pakkasvirran teos on sikäli aiheensa näköinen, että se kaartaa laajalla alueella ja yhdistää monia eri tahoille kurkottavia aineksia. Kirjoittajat varoittavat aseistariisuvasti, että tekstissä voi olla eri teemojen erityisasiantuntijoista naiivilta tuntuvia kohtia. En syyttäisi tekstiä sellaisesta, mutta erityisesti luvussa kaksi, joka käsittelee paljolti tieteenfilosofiaa, olisin filosofiaa suppeasti tuntevana mutta siitä kiinnostuneena diletanttina toivonut hiukan laveampaa ja seikkaperäisempää tarkastelua.

Teoksen rakenne on mukavasti pedagoginen: ensimmäisessä luvussa käsitellään tieteen eriytymistä ja integroitumista lähinnä tieteenhistorian avulla, kakkosluvussa taas tieteidenvälisyyden premissejä tieteenalojen teoreettis-epistemologisten erojen kysymyksenä. Luku kolme esittelee eräitä tieteidenvälisen (tai monitieteisten) yliopistollisten oppiaineiden (naistutkimus, kehitysmaatutkimus jne.) sisältöä ja syntytaustoja, ja luku neljä tieteidenvälisen opetuksen ja tutkimuksen käytännön näkökohtia ja kokemuksia. Loppuluvussa lyödään pöytään vielä napakasti sarja teesejä tieteidenvälisyydestä, sen lisäarvosta ja sen haasteista yliopistotutkijalle, -opettajalle ja -opiskelijalle.

Mutta mikä on teoksen funktio? Se on tavallaan kolmijakoinen. Teos on ensinnäkin opiskelijoille kuvaus tieteidenvälisyyden perusteista ja konkreettisista esimerkeistä nykyisessä yliopistomaailmassa. Toiseksi se on yliopistojen tutkijoille ja opettajille suunnattu rohkaisu ja huoneentaulu tieteidenvälisyyden mahdollisuuksista. Kolmas funktio lienee, että teos on tiedepolitiikan päättäjille vetoamus tieteidenvälisyyden tukemisen sekä sivistisyliopiston perinteen kunnioittamisen puolesta. Tämä viimeksi mainittu näkökohta voi tuntua yllättävältä, mutta se liittyy aivan luontevasti siihen jo edellä sivuttuun seikkaan, että innovatiivinen tieteidenvälisyys edellyttää tekijöiltään tukevaa ja laaja-alaista akateemista sivistystä. Opiskelijalle sellaisen hankkiminen on ehkä nykyisin hankalampaa, kun opiskelutahtia kontrolloidaan tiiviimmin ja tutkinnon normilaaajuuden ylittäviä opintoja tuntuu joutuvan puolustamaan, ne kun eivät edistä laskennallista opiskelijamäärien tehokasta läpivirtausta. Tämä on todella sääli sekä sivistisyliopiston ideaalin että tieteidenvälisen tutkimuksen tulevaisuuden kannalta.

Nämä kolme funktiota ovat noin 200-sivuiselle kirjalle iso pala haukattavaksi. Pala su-

laa suussa mukavasti, mutta mieltäni kaihertaa kysymys, tarttuvatko kirjaan vain asialle jo valmiiksi myötämieliset, joille teos ei ehkä tarjoa järisyttäviä uutuuksia. Vai lukevatko sitä myös sellaiset opettajat, tutkijat, opiskelijat ja päätöksentekijät, jotka ovat asian suhteen tietämättömiä ja epäluuloisia ja joille teos juuri voisi tarjota eniten uutta ajateltavaa? Aika näyttää.

***Jan Löfström** on historiallisen antropologian dosentti Jyväskylän yliopistossa ja toimii historian didaktiikan yliopistonlehtorina Helsingin yliopistossa*